

7

Haittojen vähentäminen ja Asunto ensin -malli huumeita käyttävien asumisen tuessa

Johanna Ranta & Riikka Perälä

Johdanto

Tässä luvussa tarkastelemme Asunto ensin -mallin mukaista asumisen tukea, jota työntekijät toteuttavat huumeista riippuvaisten ihmisten kodeissa. Tutkimusaineistomme on kerätty nauhoittamalla ja havainnoimalla tukityön lomassa tapahtuvia asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamisia, joissa käsitellään asumisessa ja muussa elämäntilanteessa ilmeneviä tuen tarpeita. Yksi käsiteltävä aihealue on huumeiden käyttö, johon liittyvät tekijät selittävät asumisen tuen tarvetta suurella osalla asiakkaista. Fokuksessamme olevan hyvinvointityön pyrkimys on vähentää huumeiden käyttöön liittyviä haittoja ja riskejä ja sen myötä ehkäistä huumeita käyttävien ihmisten asunnottomuutta. Tarkastelemme analyysissämme Asunto ensin -mallin kontekstissa sovellet-

Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.), 2022.

Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus.

Tampere: Tampere University Press, 181–215.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>

tua haittoja vähentävää lähestymistapaa ja erityisesti sitä, miten se todentuu asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamisissa asumisen tuen kotikäynneillä. Tutkimme, millaisista huumeista käyttävien asiakkaiden arjessa ilmenevistä haitoista asumisen tuen kotikäynneillä keskustellaan ja miten näitä haittoja pyritään kotikäyntien kohtaamisissa vähentämään.

Huumeista riippuvaisten ihmisten asunnottomuus on kansallisesti ja kansainvälisesti yleistä ja usein pitkäaikaista. Suomessa huumeista käyttävistä päihdepalveluiden asiakkaista noin kymmenesosa elää asunnottomana (Päihdehuollon huumeasiakkaat 2020), mutta palveluiden ulkopuolella olevien asunnottomien määrä on oletettavasti suurempi. Vuoden 2021 tilastojen mukaan asunnottomien kokonaismäärä on jatkanut aiempien vuosien tavoin laskuaan (Asunnottomat 2021). Merkittävänä syynä asunnottomuuden vähenemiseen on pidetty kotikäanteen vaihetta, jonka myötä Asunto ensin -malliin perustuva politiikka otettiin käyttöön vuonna 2007 (Pleace ym. 2015; ks. luku 2).

Asunto ensin -mallin keskeisenä tavoitteena on ehkäistä asunnottomuutta. Siinä korostetaan asuntoa ja asumista perusoikeutena, johon ei tule liittää päihitteettömyyden kaltaisia ehtoja (Tsemberis 2010). Huumeista riippuvaisia voivatkin altistaa asunnottomuudelle monenlaiset tekijät, kuten tukiasumiselle asetetut vaatimukset, joihin heillä ei usein ole edellytyksiä sitoutua (Padgett ym. 2011). Huumeriippuvuus ja siihen kietoutuvat sosiaaliset ja terveydelliset tuen tarpeet tuottavat myös itsessään riskejä asunnottomuudelle, sillä ne heikentävät toimintakykyä ja vaikeuttavat asuinpaikkaan kiinnittymistä (Ranta & Juhila 2020). Esimerkiksi traumaattiset elämäkokemukset aiheuttavat monenlaista haavoittuvuutta: ne heikentävät omanarvontuntoa sekä kykyä kontrolloida omaa toimintaa ja pärjätä arjessa itsenäisesti (McLeod & Sherwin 2000). Lisäksi kodin yksityisyyden suojeleminen huumeiden käyttöön liittyviltä sosiaalisilta kontakteilta voi olla vaikeaa ja tehdä arjesta kaootista (Perälä 2011, 89–107).

Asunto ensin -malli perustuu haittoja vähentävään lähestymistapaan, joka ottaa huomioon huumeista riippuvaisten ihmisten tarpeet (Tsemberis 2010; Kettunen 2013; Pleace ym. 2015; Andvig ym. 2018). Haittojen vähentämisellä viitataan yleisesti tavoitteeseen vähentää huumeiden käyttöön liittyviä sosiaali- ja terveyshaittoja yksilölle ja yhteiskunnalle. Niitä onkin onnistuttu

vähentämään laajasti ja menestyksekkäästi esimerkiksi huumeiden pistosvälineiden vaihtoa toteuttavissa terveysterveystapasteissa, joista ensimmäinen perustettiin Suomeen vuonna 1997. (Ks. esim. Tammi 2007; Perälä 2012.) Lähestymistapa on sittemmin omaksuttu myös osaksi asumisen tukea, joka on kohdennettu päihteitä käyttäville ihmisille. Sen soveltamisesta Asunto ensin -mallin yhteydessä on kuitenkin saatavilla varsin vähän tietoa, sillä haittojen vähentämisen käsite mainitaan tässä kontekstissa yleensä vain lyhyesti sen merkityksiä tai käytäntöjä liioin erittelemättä. Pyrimmekin tutkimuksessamme paikkaamaan tätä puutetta ensinnäkin tunnistamalla kotikäyntien kohtaamisista huumeista riippuvaisten asiakkaiden arjessa kohdattuja haittoja sekä toiseksi jäsentämällä haittoja vähentävää lähestymistapaa noudattavan asumisen tuen sisältöjä ja toimintatapoja. Tavoitteenamme on tuoda esiin huumeista riippuvaisten ihmisten asumista turvaavia ja elämäntilanteiden haavoittavuutta vähentäviä hyvinvointityön käytäntöjä.

Aloitamme luvun tarkastelemalla asumisen tuen taustalla vaikuttavaa Asunto ensin -mallia ja haittoja vähentävää lähestymistapaa, jolla on alun perin huumeepoliittiset lähtökohdat. Fokuksessa on erityisesti se, millaisia määritelmiä haittoja vähentävä lähestymistapa on toistaiseksi Asunto ensin -mallin yhteydessä saanut. Sen jälkeen kuvaamme tarkemmin asumisen ja arjen tuen hankkeen arkista toimintaa, siellä tuotettua kotikäynneistä koostuvaa aineistoa sekä sen tuottamisen ja analysoinnin lähtökohtia. Tämän jälkeen vastaamme tutkimuskysymyksiimme tarkastelemalla yksityiskohtaisemmin asumisen tuen kotikäyntien vuorovaikutusta. Lopuksi teemme yhteenvedon tutkimuksemme tuloksista ja käymme läpi johtopäätöksiä. Tuomme esille, millaisia mahdollisuuksia ja jännitteitä Asunto ensin -malliin kytketty haittoja vähentävä lähestymistapa luo asumisen tukeen, joka on kohdennettu huumeita käyttäville ihmisille.

Asunto ensin -malli ja haittojen vähentäminen: periaatteita, politiikkaa ja käytäntöjä

Asunto ensin -malli ja haittoja vähentävä lähestymistapa ovat molemmat olleet 2000-luvulla suomalaisen asunnottomuus- ja päihdetyön keskeisiä

lähtökohtia, joilla on itsenäiset poliittiset juurensa. Asunto ensin -mallin omaksuminen asunnottomuustyön perustaksi pohjautuu asuntopoliittisiin keskusteluihin, kun taas haittoja vähentävä lähestymistapa on otettu käyttöön alun perin päihdepalveluissa huumeepoliittisten linjausten seurauksena. Asunto ensin -mallilla ja haittoja vähentävällä lähestymistavalla on kuitenkin lukuisia eettisiä, poliittisia ja käytännöllisiä yhtymäkohtia: onkin osoittautunut luontevaksi ratkaisuksi, että haittoja vähentävä lähestymistapa on omaksuminen osaksi Asunto ensin -mallin ja sen yhteydessä toteutetun asumissosiaalisen työn käytäntöjä (Granfelt 2014).

Asunto ensin -mallin ja haittoja vähentävän lähestymistavan jaettuna lähtökohtana on vähentää (päihteiden käytöstä koituvia) haittoja ilman ennalta määriteltyjä toipumis- ja raittiustavoitteita siten, että ihmisen yksilöllinen elämäntilanne otetaan huomioon. Molempien pyrkimyksenä on parantaa haavoittavissa elämäntilanteissa olevien ihmisten elämänlaatua ja yhteiskunnallista asemaa noudattamalla kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja Suomen perustuslakiin (731/1999, 19§) nojaavia sosiaalisen tasa-arvoisuuden periaatteita (esim. Tammi 2007; Voutilainen 2018). Niin Asunto ensin -mallia kuin haittoja vähentävää lähestymistapaa noudattavissa palveluissa tuki perustuu asiakkaan omiin valintoihin, itsemääräämisoikeuteen ja vapaaehtoisuuteen. Palveluissa ei edellytetä päihteettömyyttä, mutta asiakkaiden päihteettömyys ei ole myöskään poissuljettu vaihtoehto. Periaatteena on, ettei päihteiden käyttöön ja käytettyihin päihteisiin oteta moraalista kantaa, eivätkä ne sulje ketään pois avun piiristä. (Ks. esim. Rhodes & Hedrich 2010; Perälä 2012; Pleace ym. 2015, 17.)

Asunto ensin -mallin mukainen asumisen tuki kohdennetaan yleensä päihteistä riippuvaisille ihmisille, joilla on väkivalta- tai vankilataustaa, mielen sairauksia tai neurologisia ongelmia (esim. Tsemberis ym. 2004; Padgett ym. 2011; Granfelt 2014). Heidän asunnottomuutensa uusiutumisen riski on usein suuri. Suomessa mallin käyttöön on kannustettu valtakunnallisilla poliittisilla ohjelmilla vuodesta 2007 lähtien, kun asiantuntijoiden laatima Nimi ovelsa -raportti (2007) julkaistiin (ks. tarkemmin ohjelmista luku 2). Poliittisten ohjelmien myötä Asunto ensin -mallin mukaista tukea on tarjottu esimerkiksi kehittämällä asumisneuvontaa sekä asiakkaiden pysyvään asumiseen ja omiin vuokrasopimuksiin perustuvia tukiasumisyksiköitä (Kettunen 2013).

Näiden lisäksi tukea tarjotaan kotikäyntityönä eri puolilla kuntaa hajautetusti asuvien ihmisten omiin koteihin, mikä on mallin keskeisin toimintatapa myös kansainvälisesti (Tsemberis 2010). Suvi Raitakari ja Kirsi Juhila (2014, 185) ovat tiivistäneet alkuperäisen, yhdysvaltalaisen Asunto ensin -mallin (ks. Tsemberis 2010) taustalla olevat periaatteet, jotka ohjaavat malliin perustuvaa kotikäyntityötä myös Suomessa:

1. asuminen on ihmisen perusoikeus,
2. asiakkaita kohdataan arvostavasti ja myötätuntoisesti,
3. asiakkaan kanssa sitoudutaan työskentelemään niin kauan kun hän tukea tarvitsee,
4. hajautettu asuminen on ensisijainen vaihtoehto,
5. tuki ja asuminen ovat erotettu toisistaan,
6. asiakkaalla on valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus, toiminta on
7. toipumista edistävää ja
8. *haittoja vähentävää*.

Tutkimuksemme kysymyksenasettelun kannalta on merkittävää, että Asunto ensin -malli mahdollistaa haittoja vähentävän lähestymistavan soveltamisen arjen keskeisessä ympäristössä, asiakkaan kodissa. Haittoja vähentävää lähestymistapaa ei olisi ylipäättään mahdollista noudattaa täyspäihteettömyyttä edellyttävissä asumispalveluissa (ks. Tsemberis ym. 2004; Padgett ym. 2011), sillä vaatimus päihteettömyydestä on ristiriidassa haittojen vähentämiseksi keskeisten, jokaisen ihmisen sosiaalisia oikeuksia edistävien periaatteiden kanssa. Suomessa haittoja vähentävän lähestymistavan määrittely on jäänyt Asunto ensin -mallin ja asumissosiaalisen työn yhteydessä varsin suppeaksi; toisinaan käsite mainitaan jopa erittelemättä sen merkityksiä lainkaan. Haittojen vähentämistä pidetään mallin ”hoidollisena lähestymistapana” (Asunto ensin 2020; Y-säätiö 2020). Tällä viitataan tavoitteeseen vähentää päihteiden käytön ja psykiatrisen oireilun aiheuttamia haittoja. Erityisenä pyrkimyksenä on turvata pysyvä asunto päihteiden käytöstä tai palveluihin sitoutumattomuudesta huolimatta. (Ks. Granfelt 2014, 266–267; Asunto ensin 2020; Y-säätiö 2020.) Juha Kaakinen (2013) nojaa laveassa tulkinnassaan Sam

Tsemberisin (2010, 18–50) ja Volker Busch-Geertseman (2013, 28–31) näkemyksiin:

Asunto ensin ei kuitenkaan merkitse vain asuntoa, vaan sisältää sekä haittojen vähentämisen periaatteen että toipumisen. Asiakkaan kanssa sitoudutaan työskentelemään niin kauan kuin hän tarvitsee tukea. Tukisuhteen tulee sisältää kunnioitusta, lämpöä ja myötätuntoa asiakasta kohtaan. Asiakkaan itsemääräämistä ja valinnan vapautta tulee kunnioittaa. Valinnan vapaus ja itsemäärääminen voivat tarkoittaa asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa asuinpaikkaan ja asuntonsa sisustukseen. Tärkeintä on se, että asiakas saa määritellä toipumisen tavoitteet ja nämä tavoitteet otetaan vakavasti asumissosiaalisen työn toteutuksessa.

Kansainvälisesti haittojen vähentämisen käsitettä on määritelty Asunto ensin -mallin yhteydessä monipuolisemmin. Se mielletään useissa tutkimuksissa suomalaisten määritelmien tavoin Asunto ensin -mallin avainperiaateeksi, joka perustuu asiakkaan valintoihin ja vapaaehtoisuuteen ilman, että päihteettömyys asetetaan asumisen edellytykseksi (esim. Tsemberis 2004; Collins ym. 2012; Pauly ym. 2013; Young & Manion 2017; Andvig ym. 2018). Keskeisenä pyrkimyksenä on vähentää päihteiden käytöstä ja psyykkisistä oireista koituvia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia haittoja ja riskejä (mt.). Lisäksi haittojen vähentäminen nähdään pragmaattisena, inhimillisenä ja moraalista arvostelua välttävänä lähestymistapana, strategiana tai filosofiana, jonka tavoitteena on parantaa elämänlaatua (Collins ym. 2012, 112), turvata vakaa asuminen sekä lisätä päihteistä riippuvaisten osallisuutta helposti saavutettavilla palveluilla (Pauly ym. 2013, 287). Vastaavista tavoitteista mainitaan usein Asunto ensin -mallia koskevissa tutkimuksissa ja kuvauksissa, mutta niitä ei yleensä liitetä juuri haittojen vähentämisen käsitteeseen.

Asunto ensin -mallin yhteydessä noudatettava haittoja vähentävä lähestymistapa perustuu asiakaslähtöisyyteen. Koska asiakkaiden elämäntilanteet ovat yksilöllisiä, myös asumisen tuen tulee olla yksilöllistä ja vastata senhetkisen elämäntilanteen tarpeisiin (Tsemberis 2004, 652). Arjessa noteerataan pienetkin positiiviset muutokset, jotka parantavat elämänlaatua ja vähentävät

päihteiden käytön haittoja (Collins ym. 2012, 112, 117; Andvig ym. 2018, 5). Työn katsotaan perustuvan empaattiseen, ei-tuomitsevaan ja kunnioittavaan vuorovaikutukseen. Tämä edellyttää haittoja vähentävän lähestymistavan periaatteet omaksuneita työntekijöitä. (Collins ym. 2012, 117; Young & Manion 2017, 8.) Lisäksi keskeistä on palveluiden välinen yhteistyö (Young & Manion 2017, 8).

Ellen Andvigin ja kumppaneiden (2018) haastattelututkimus on yksi harvoista, joissa on tarkasteltu haittoja vähentävän lähestymistavan toteuttamista käytännössä Asunto ensin -mallia soveltavissa palveluissa. Heidän tutkimuksessaan keskeisiksi määrittivät kolme teemaa. Ensinnäkin asiakkaan tuli saada määrittää ehdot tukisuhteelle, mikä edellytti asiakkaan ja työntekijän välistä luottamusta. Toiseksi työntekijät kertoivat omaksuneensa holistisen työskentelytavan: rajattujen ostopalvelusopimusten noudattamisen sijaan työskentely perustui joustavuudelle ja ammatilliselle autonomialle. Asiakkaiden kanssa keskusteltiin esimerkiksi huumeiden käytöstä ja fyysisestä, psyykkisestä, taloudellisesta tai sosiaalisesta tilanteesta. Kolmantena keskeisenä asiana pidettiin yhteistyötä yhteisöjen, kuten naapureiden tai vuokranantajan, kanssa. Tärkeäksi miellettiin myös jalkautuminen yhdessä asiakkaan kanssa hänelle merkityksellisiin paikkoihin, kuten harrastuksiin. (Andvig ym. 2018.)

Haavoittaviin elämäntilanteisiin kohdistuvan asumisen tuen työtehtävien laaja variaatio on noteerattu myös Suomessa. Syiksi siihen on esitetty muun muassa asiakkaiden moninaisia, asumiseen keskeisesti vaikuttavia tuen tarpeita sekä työtehtävien siirtymistä muilta sosiaali- ja terveystalviltu asiakkaan arkea lähimpänä oleville työntekijöille (Perälä & Jurvansuu 2016; Perälä 2018; luku 5). Lähestymmekin Asunto ensin -malliin perustuvaa asumisen tukea analyysissamme vaatavana ja kokonaisvaltaisena työnä, jossa sovelletaan laveasti huumeista riippuvaisen asiakkaan arjessa ilmenevien haittojen vähentämistä tavoittelevaa lähestymistapaa (ks. Granfelt 2013, 271; Ranta 2020a; 2020b, 93). Tämä edellyttää työntekijöiltä kykyä vastata kompleksisiin ja tilannekohtaisiin tarpeisiin.

Huumeita käyttävien asumisen tuen kotikäynnit tutkimuksen kohteena

Tarkastelemme huumeita pistämällä käyttäville ihmisille kohdennetun asumisen tuen arkisia kohtaamisia, jotka tapahtuvat asiakkaiden omista vuokra-asunnoista. Kontekstina on suureen suomalaiseen kaupunkiin sijoittuva määräaikaisten, haittoja vähentävään lähestymistapaan perustuva kehittämissanke, jossa tarjotaan Asunto ensin -mallin mukaista asumisen ja arjen tukea. Työntekijöitä voi tavata kehittämissankkeen tiloissa, minkä lisäksi he jalkautuvat esimerkiksi asiakkaiden koteihin, lähiyhteisöihin sekä muihin sosiaali- ja terveystaloihin. Tuen tavoitteena on vähentää huumeiden käyttöä koituvia haittoja, ehkäistä huumeita käyttävien ihmisten asunnottomuutta sekä edistää heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa ja omassa arjessaan. Asiakkaat tulevat asumisen tuen piiriin ensisijaisesti ottamalla itse yhteyttä palveluun, mutta toisinaan he tulevat tutustumaan palveluun yhdessä toisen tukitahon kanssa. Jos asiakkaalla ei ole asuntoa, asumisen tuki avustaa asunnon hankkimisessa.

Analyysimme kohteena on 12 asiakkaiden ja työntekijöiden (hankekoordinaattori ja kolme hanketyöntekijää) kohtaamista, jotka toteutuivat vuonna 2017 viiden eri asiakkaan kodeissa¹. Yhdelle käynnille osallistui vuokratotaloyhtiön isännöitsijä ja kolmelle käynnille asiakkaan läheinen. Kotikäyntiaineisto on kerätty liikkuvalla etnografialla (ks. Büscher & Urry 2009; Novoa 2015; Lydahl ym. 2021). Liikkuvan etnografian yhteydessä toteutettuun havainnointiin liittyvissä eettisissä kysymyksissä kiinnitettiin erityistä huomiota asiakkaiden elämäntilanteiden haavoittuvuuteen (ks. Ranta 2020b, 42–52; luku 4). Tutkijan kotikäynneille osallistumisesta keskusteltiin aina etukäteen asiakkaan kanssa, ja kodeissa vieraillessaan tutkija toimi asiakkaiden asettamien ehtojen ja toiveiden mukaan. Osallistujien kanssa keskusteltiin tutkimuksen käyttötarkoituksesta ja vapaaehtoisuudesta korostaen sitä, ettei kieltäytyminen vaikuta asumisen tuen asiakkuuteen. Nämä asiat mainittiin myös osallistujien allekirjoittamissa suostumuslomakkeissa. Tutkimuksen toteuttamiselle haettiin puoltava lausunto alueelliselta ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta.

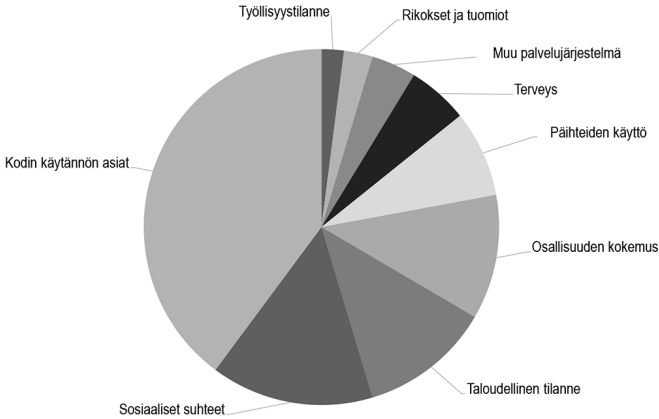
Pääaineistomme ovat kotikäyntikohtaamisten ääninauhoitteet, minkä lisäksi käytämme tausta-aineistona tutkijan kirjaamia havaintoja asiakkaiden kodeista sekä keskusteluista ja fyysisestä toiminnasta kotikäynneillä. Yhdistämme analyysissamme etnometodologiaa (esim. Garfinkel 1967) ja kodin maantiedettä (esim. Blunt 2005). Tarkoitamme tällä sitä, että tulkitsemme asiakkaan kodin materiaalien, emotionaalisten, fyysisten ja sosiaalisten merkitysten tulevan osaksi kotikäyntien arkista vuorovaikutusta (luku 3). Oletamme kodin olevan asumisen tuelle ja haittoja vähentävän lähestymistavan soveltamiselle erityinen paikka: se on arjessa keskeinen paikka, joka mahdollistaa huumeiden käytön haittoihin ja riskeihin paneutumisen kokonaisvaltaisesti, konkreettisesti ja yksilöllisesti.

Seuraavassa aluvuossa luomme ensin kokonaiskuvan siitä, *millaisista* huumeiden käyttöön liittyvistä haitoista kotikäynneillä keskustellaan. Vastasimme tähän kysymykseen analyysin ensimmäisessä vaiheessa käymällä systemaattisesti lävitse kaikki aineiston asiakas-työntekijäkohtaamiset. Koodasimme aineiston ATLAS-ti-ohjelmalla yhdeksään osaan sen mukaan, mihin aihealueeseen keskustelut asiakkaan arjessa ilmenevistä haitoista kulloinkin liittyvät. Seuraavassa aluvuossa esitelty kuvio 1 antaa kokonaiskuvan siitä, kuinka yleistä eri haitoista keskusteleminen kotikäynneillä oli; lähes puolet keskusteluista koskivat kodin käytännön asioihin liittyviä haittoja, kun taas vähiten keskusteltiin työllisyystilannetta koskevista haitoista. Toisessa vaiheessa analysoimme kohtaamisiin pohjautuvia aineisto-otteita tarkemmin osoittaaksemme, *miten* näihin aihealueisiin liittyvät haitat asiakkaiden arjessa konkretisoituvat ja miten niitä pyritään kotikäyntien kohtaamisissa vähentämään. Aineistoa koskevat tulkintamme perustuvat Asunto ensin -malliin kytkettyvän haittoja vähentävän lähestymistavan keskeisiin periaatteisiin ja piirteisiin, joita olemme jäsentäneet edellisessä aluvuossa aiemman kirjallisuuden pohjalta.

Aineisto-otteiden valinnassa kiinnitimme huomiota siihen, että kaikki tutkimukseen osallistuneet asumisen tuen asiakkaat ja työntekijät ovat otteissa edustettuna ja että jokaista aihealuetta havainnollistaa vähintään yksi aineisto-ote. Eri aihealueet läpäisevät toisiaan, minkä vuoksi myös osassa aineisto-otteista aihealueet limittyvät toisiinsa. Analyysin rakenne etenee kuvion 1 mukaisesti yleisimmin keskustellusta aihealueesta harvinaisimpaan.

Haittojen vähentäminen asumisen tuen kotikäyntien vuorovaikutuksessa

Kuvio 1. Arjessa ilmeneviä haittoja sisältävät aihealueet kotikäyntien keskusteluissa

Kodin käytännön asiat

Kodin käytännön asioihin liittyvät haitat olivat kotikäynneillä selvästi yleisin aihealue. Niistä keskusteltiin esimerkiksi suhteessa kodin puhtauteen, siisteyteen, tavaramäärään, viihtyisyyteen ja asumiskulujen maksamiseen. Vuorovaikutuksen tarkastelun näkökulmasta kodin käytännön asiat poikkeavat kahdeksasta muusta aihealueesta, sillä kodissa tapahtuva toiminta itsessään tulee keskustelujen kohteeksi ja kodin fyysiset ja materiaaliset merkitykset konkreettisesti havaituiksi ja puhutuiksi. Seuraava aineisto-ote paikantuu haittoja vähentävässä korvaushoidossa olevan Hennan kaupungin keskustassa sijaitsevaan asuntoon, jossa hän on asunut vuosia. Henna on kertonut tutkijalle, ettei huumeiden käytön vuoksi ole aina pystynyt pitämään asunnosta itsenäisesti huolta. Tämän voi tulkita Hennan arjessa ilmeneväksi haitaksi, jonka poistamisessa työntekijät häntä tukevat. Kotikäynnillä siivottiin ja karstiin Hennan ylimääräiseksi mieltämää tavaraa. WC:tä siivoava työntekijä havaitsee korjaustarpeessa olevan lavuaarin ja saapuu olohuoneeseen esittämään Hennalle kysymyksen:

1. TYÖNTEKIJÄ2: Onks sulla ollu toi lavuaari ollu kauan rikki?
2. HENNA: On, siis mä oon sitä miettiny et mä tarvisin teidän apua, että mä saisin sen uuden lavuaarin.
3. TYÖNTEKIJÄ1: Meidän pitäis ottaa nyt oikeen mitata se ja selvittää mimmonen siihen käy, ja sitten tota hankkia se tota tuolta Tori.fi:stä tai jostain.
4. HENNA: Justiin minullahan oli jo ilmoitus ja haettiin se yks.
5. TYÖNTEKIJÄ1: Joo se oli vaan (-), ja sitten mä voin pyytää huoltomiesten asentaa sen siihen paikalleen.
6. HENNA: Joo, mut jos te auttasitte mua, että saisin aikaseksi sen.
7. TYÖNTEKIJÄ1: Joo, pidetään se nyt mielessä, kun se aina jää tässä kaiken-
8. HENNA: Niin jää.
9. TYÖNTEKIJÄ1: Siitä on ollu monta kertaa puhetta.
10. HENNA: Niin on, mut sit tulee kärpästenpesä ((viittaa altaan alle kertyviin hyönteisiin)) tonne juureen, kun sitä ei käytetä.
11. TYÖNTEKIJÄ1: Niin, sinne pitäis aina sitä kuumaa vettä ja pesuainetta vähän löylytellä niin.

Haittoja vähentävä lähestymistapa välittyy aineisto-otteessa työntekijöiden pyrkimyksenä tehdä kodista käytännössä toimiva ja Hennalle merkityksellinen ja sen myötä edistää hänen oikeuttaan omaan kotiin. Työntekijät ehkäisevät asunnon menettämisen riskiä auttamalla Hennaa huolehtimaan asunnostaan ja luomaan sinne kodin tuntua (ks. Ranta & Juhila 2020). Kesustelussa välittyy kuva keskeneräisestä kodista, joka ei ole vielä tarpeeksi viihtyisä ja käytännöllinen, sillä siellä on Hennan mukaan karsimista vaativaa tavaraa ja työntekijän havaitsema, vaihtamisen tarpeessa oleva rikkinäinen lavuaari (vuorot 1, 4–9).

Haittojen vähentämisen tavoite todentuu monin tavoin työntekijöiden fyysisessä toiminnassa. He tarjoavat Hennalle siivousavun lisäksi konkreettista apua lavuaarin vaihtamisessa (vuoro 3) ja lupaavat ottaa yhteyttä huoltomieheen (vuoro 5). Kotikäynnillä korostuukin haittojen vähentämiselle ominainen pragmaattisuus: käytännön asioita tehdään asiakkaan kanssa yhdessä. Tämä todentuu myös osapuolten miettiessä sanallisesti, miten lavuaariin

liittyvä ongelma voidaan ratkaista yhdessä (vuorot 2–9). Pyrkimys vähentää haittoja luomalla asuntoon kodin tuntua läpäisee myös muulla tavoin sanallista vuorovaikutusta. Työntekijät reagoivat ääneen havaitsemaansa puutteeseen, rikkinäiseen lavuaariin (vuoro 1) ja uutta lavuaaria koskevaan avunpyyntöön (vuorot 2 ja 6) sekä antavat neuvoja ”kärpästenpesän” tuhoamiseen (vuoro 11). Asiakkaan kotiin kiinnittymistä edistetään myös antamalla kodista positiivista palautetta (vuoro 12):

12. TYÖNTEKIJÄ2: Onpas sulla Henna hieno meikkipöytä.
13. HENNA: No joo, mä oon ikuisuuden haaveillu meikkipöydästä, niin nyt mä sitten, pari vuotta sittenkö mä sen hommasin. Isä sen kustansi, kun äitillä oli aina meikkipöytä.

Kotikäynnin keskustelu purkaa stereotypiaa passiivisesta asiakasryhmästä. Haittojen vähentämiseksi keskeinen luottamus todentuu Hennan kutsuessa työntekijät itse kotiinsa ja ilmaistessa rehellisesti tarvitsevansa apua (vuorot 2 ja 6). Henna on myös aktiivisesti kiinnostunut kodin tunnun luomisesta ja ottaa vuorovaikutuksessa tilaa: hän ohjaa sanallista ja fyysistä toimintaa asunnossaan, mikä samalla osoittaa työntekijöiden luottamusta Hennaan ja hänen toimintaansa kohtaan.

Sosiaaliset suhteet

Sosiaaliset suhteet olivat aineistossa toisiksi yleisin aihealue. Siihen liittyivät keskustelut puolisoista, lapsista, sisaruksista, vanhemmista, huumekontakteista ja muista ihmissuhteista. Osalla kotikäynneistä keskusteltiin siitä, etteivät läheiset ihmiset olleet vierailleet kodissa asiakkaan toiveista huolimatta. Seuraava keskustelu Sarin luona kertoo kuitenkin päinvastaisesta tilanteesta, tarpeesta pitää vahvemmin kiinni kotirauhasta ja yksityisyydestä. Sari on asunut vuoden asunnossaan kaupungin keskustassa puolisonsa kanssa. Sari on aloittanut kuntouttavan korvaushoidon, mutta hänen puolisonsa käyttää huumeita. Sari kertoo siivouksen yhteydessä vaikeasta parisuhteestaan ja siitä, että hänen puolisonsa on juuri haettu suorittamaan muunnettua sakkorangaistusta vankilaan. Työntekijät antavat kotikäynnin lopuksi Sarille ohjeen:

1. TYÖNTEKIJÄ4: Oukkidoukki, no nyt pidä, älä anna kenenkään kävellä ylitsesi.
2. SARI: En, et kyl tässä niinku, ja just tota puhelinta niin on sen verran soinu ja niinku, niitä pelkoja et kun se ((puoliso)) taas osti sitä piriä ((amfetamiinia)) nauhalle ((velaksi)), niin multahan ne sitä kyselee kun sillä on puhelin kiinni. Mut mä sanon ihan, et se ei oo mun asia, että hoitakoon, oottakoon kun vapautuu ja mä en rupee ees, mä en ees mieti, että mä lähtisin mistään niitä rahoja hankkimaan.
3. TYÖNTEKIJÄ4: Eikä, ja jos tää nyt on sun asunto, niin tää on sun asunto, ei sitä tarvii selitellä.
4. TYÖNTEKIJÄ2: Niinpä.
5. SARI: Kyllä, ja sit niinku on niin päin helvettiä menny, tietysti on ite vaikuttanu siihen elämän kulkuun, mutta helposti sitä näköjään on niin, menee toisen perässä kun-
6. TYÖNTEKIJÄ4: Ja haluaa uskoo kaikkeen hyvään.
7. SARI: Niin, sepä se siinä on että-
8. TYÖNTEKIJÄ4: Mutta kaikki-
9. SARI: Kyllä se tästä.
10. TYÖNTEKIJÄ4: Kyllä tämä tästä, uskotaan siihen et asiat lähtee, ja siks toisekseen kun sulla on toi ((korvaus))hoito ja kaikki, ja mekin tässä ollaan vielä.

Sarin ja työntekijöiden keskusteluissa kotiin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät haitat todentuvat riskinä siitä, että puolison huumekontaktit tulisivat rikkomaan kodin yksityisyyttä. Haittoja vähentävän lähestymistavan tavoitteeksi määrittäyty vahvistaa Sarin oikeutta itsemääräämiseen ja kodin yksityisyyteen, jotta hän ei menettäisi asuntoaan huume kuvioihin liittyvien ei-toivottujen vierailijoiden vuoksi. Haittojen vähentämisen sanallisia keinoja kuvastaa työntekijöiden empaattisuus. Tämä todentuu ensinnäkin suorina ohjeina, jotka eivät velvoita Saria raportoimaan kotiin tekemästään rajanvedosta muille (vuorot 1 ja 3). Toiseksi nämä piirteet havainnollistuvat Sarin näkökulmaa ja raskaita elämänvaiheita ymmärtävänä myötäilynä (vuoro 4) sekä viittauksina inhimilliseen toimintaan vaikeassa tilanteessa (vuoro 6).

Kolmanneksi empaattisuudesta viestii kannustava ja toivoa luova kommunikaatio, jota vahvistetaan tukemalla ja hyväksymällä Sarin itsensä esittämiä ajatuksia (vuoro 9) ja viittaamalla tulevaisuutta turvaavaan verkostoon (vuoro 10). Negatiivisten tunnekokemusten käsittelyyn perustuvan luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen voi tulkita tukevan Sarin asumista. Koko aineistolle on myös tyypillistä, että asiakkaiden tunnekokemuksia lähestytään arkisten käytäntöjen ja fyysisen toiminnan yhteydessä ja niiden kautta.

Taloudellinen tilanne

Taloudelliseen tilanteeseen liittyvät haitat todentuiivat aineistossa puheena etuuksista ja niiden hakemisesta, (huume)veloista sekä rikoksista koituneista sakkotuomioista. Seuraavassa keskustelussa työntekijät vierailevat Jounin luona hänen uudessa vuokra-asunnossaan. Asuntoa kuvaillaan siistiksi, minkä vuoksi kotikäynnillä ei siivota, vaan kartoitetaan muita tuen tarpeita, kuten taloudellista tilannetta. Jouni kertoo jättäneensä taannoin kotiavaimet tuttavansa luo ja pohtii mahdollisuutta hakea takautuvasti toimeentulotukea ovenavausmaksuun:

1. JOUNI: Niin kato kun mulla oli vara-avainkin täällä sisällä. Mä jouduin yhestä kämpästä lähtee vähän silleen äkkii, sitä piri ((amfetamiinia)) oli kato, sitä ruvettiin, tyrkyttämällä tyrkytettiin koko ajan. Niin mä lähin, kun ajattelin, että parempi häipästä ja nopeesti, niin lähin menemään. Ja mä unohdin reppuni sinne, ne avaimet oli repussa ja mä olin yöllä täällä, huomasin vasta pihalla että mulla ei oo avaimia mukana, niin mä jouduin maksaa ovenavauksesta viiskymppiä.
2. TYÖNTEKIJÄ2: Okei, onks sulla nyt siis kaikki avaimet tallella?
3. JOUNI: On, mä oon hakenu ne. En mä sillon jaksanu, sillon oli yö kato, en mä jaksanu enää alkaa lähtee hakee niitä avaimia sieltä keskustasta.
4. TYÖNTEKIJÄ3: Siitä pitäis sitten jotain harkinnanvaraista ((toimeentulotukea)).
5. TYÖNTEKIJÄ2: Niin, onks sulla se lasku?

6. JOUNI: On.
7. TYÖNTEKIJÄ2: Joo. Sä voit kokeilla sitä. Se voi olla, että sossu ei tommosia kyllä noteeraa millään lailla, että se menee omaan piikkiin, todennäköistä niin.

Taloudellinen haitta on tässä aineisto-otteesta seurausta Jounin huume-kontakteihin liittyvistä tapahtumista. Haittojen vähentämisen perspektiivistä kyse on rahatilanteen lisäksi huumeiden käytön riskien ennakoinnista silloin, kun tarjolla on itselle epäsovivaa ainetta. Jounin tilanne korostaa asumisen tuen tarpeiden yksilöllisyyttä; vaikka kodissa ei ole siivoustarvetta, edellä kuvattu tapahtuma vaikuttaa keskeisesti hänen arkeensa. Haittojen vähentämisen periaatteille ominaisesti keskustelussa ei moralisoida tai oteta kantaa Jounin selontekoon huumekontakteihin liittyvistä kaoottisista tapahtumista, vaan tilanteeseen suhtaudutaan pragmaattisesti. Työntekijät eivät tuo esiin sitä, millainen olisi ollut heidän mielestään oikea tapa toimia. He eivät myöskään kyseenalaista sitä, miksi Jouni on ollut tässä tilanteessa. Sen sijaan he tarttuvat Jounin huoleen ovenavausmaksun kalliista kustannuksista etsimällä käytännön ratkaisuja ja varmistavat, että asumisen perusasiat ovat kunnossa, ”kaikki avaimet tallella” (vuoro 2). Lisäksi Jounia tuetaan käytännön ohjeilla siitä, millaista etuutta ovenavausmaksuun voisi hakea (vuoro 4) ja mitä tositteita hakemusta varten tarvitsee toimittaa (vuoro 5). Työntekijät osoittavat haittojen vähentämiselle ominaista luottamustaan Jounia ja hänen toimintakykyään kohtaan etuusasian hoitamisessa konkreettisten ohjeiden avulla (vuoro 7). Jouni puolestaan osoittaa luottavansa työntekijöihin kertoessaan avoimesti avainten unohtumiseen johtaneista tapahtumista.

Osallisuuden kokemus

Asumisen tuen kaiken toiminnan taustapyrkimyksenä on edistää asiakkaiden osallisuutta ja vähentää osattomuuden kokemusta. Osallisuuden edistäminen näyttäytyy toisinaan kuitenkin kohtaamisten pääpyrkimyksenä ilman, että se tapahtuu välillisesti arjessa ilmenevien konkreettisten haittojen vähentämisen kautta. Näissä kohtaamisissa osallisuutta edistetään paitsi jokapäiväisellä arkijutustelulla, myös rohkaisemalla asiakkaita osallistumaan hankkeen ryh-

mätoimintaan ja vähentämällä asiakkaisiin kohdistuvaa stigmaa. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä tarjoaa kotikäynnin jälkeen Mirkalle kyydin kuntouttavaan työtoimintaan. Mirka on kertonut vaikeista traumakokemuksistaan henkilökohtaisissa ihmissuhteissaan, mistä puhe ohjautuu hänen kokemuksiinsa terveydenhuollossa:

1. TYÖNTEKIJÄ4: Siis se on, jokainen meistä naisista, ja miehistä tietysti myöskin, mutta ne on meillä, ne ((rajat)) on meidän oikeus.
2. MIRKA: Mut kyllä Suomi on, niin täällä on asiat ja terveydenhuolto on hyvin, ja kaikki on hyvin. Kyllä mäkin oon nähny sen, et mä oon ollu ((ensivussa)), ja silloin kun mä vedin ranteet auki ja mulla paikattiin toi käsi, niin eihän ne laittanu puudutusta sen takia että enpähän ainakaan tee heti uudestaan, tai yritä itsemurhayritystä, ja siinä on lääkäri ja kolme hoitajaa. Ihan vaan sen takia koska mä oon nisti, niin mua kohdellaan siellä hirveesti. Tai silloin mä meinasin kuolla, kun mä vuodin melkein kuiviin, kun mä sain sen keskenmenon, ja ne jätti mut siihen huutaa ((ensiapuun)) pariksi tuntia. Sitten vasta, kun mä pääsin synnytysosastolle, sano, että sulla on revenny täältä sisältä. Niin sen takia vaan, et mä meinasin kuolla sairaalassa, koska mä oon nisti, niin kyllähän se on niinku absurdii Suomessa.
3. TYÖNTEKIJÄ4: Niin ja sehän on ihan väärin. Ne asenteet on vaan niin syvällä.
4. MIRKA: Mutta mä oon se yks prosentti siitä.
5. TYÖNTEKIJÄ4: Niin, niistä ihmisistä, niin se on totta joo, ymmärsin.

Tässä keskustelussa haitaksi määrittävät epäoikeudenmukaiset kokemukset terveydenhuollon kohtaamisissa (vuorot 2–5). Haittoja vähentävä lähestymistapa tähtää huumeiden käyttöön kohdistuvan stigman poistamiseen ja mahdollisuuden itsetuntoa vahvistaviin ja osattomuuden kokemusta ehkäiseviin kohtaamisiin. Olennaista on, että haittojen vähentämisen periaatteiden mukaisesti Mirkan osallisuuden kokemusta vahvistetaan puhumalla

vaikeista asioista rehellisesti: niitä ei nähdä tabuina. Mirkan valinta kertoa vaikeista kokemuksistaan avoimesti kertoo keskustelun terapeuttisesta ja luottamukseen perustuvasta luonteesta (vuoro 2). Työntekijä pyrkii vahvistamaan Mirkan osallisuuden kokemusta nojaamalla haittojen vähentämisen sosiaalisia oikeuksia edistävään tavoitteeseen ja liittoutumalla tämän puolelle. Työntekijä muistuttaa Mirkaa oikeudesta seksuaaliseen itsemääräämiseen (vuoro 1) ja tuomitsee epäoikeudenmukaiset palvelujärjestelmäkohtaukset ilmaisemalla, ettei huumeiden käytöllä ole mitään tekemistä ihmisarvon kanssa, ja selittämällä tämänkaltaisen toiminnan johtuvan yleisesti juurtuneista virheellisistä käsityksistä (vuoro 3). Hän antaa ymmärtää, että Mirka on oikeutettu negatiivisiin tunteisiinsa. Työntekijän puhe on empaattista ja siksi haittoja vähentävälle lähestymistavalle ominaista.

Päihteiden käyttö

Puhe päihteiden käytöstä liittyy aineistossa käytön riskien ehkäisemiseen sekä sen seurausten ja haittavaikutusten hallintaan. Seuraava keskustelu käydään automatkalta kaupungin keskustaan Jannen luo tehdyn kotikäynnin jälkeen. Janne on haittoja vähentävässä korvaushoidossa. Hän on elänyt asunnottomana, mutta saanut hiljattain kaupungin vuokratuloyhtiöltä asunnon. Työntekijä ja Janne keskustelevat arjenhallinnasta, ja Janne vie keskustelun päihteiden käyttöön:

1. JANNE: Nyt mulla on sillai tasainen ja seesteinen hetki, että tää pitäis pystyä säilyttää sitten, tästä mä yritän pitää kiinni justiin.
2. TYÖNTEKIJÄ4: Ja sit kun sen tietää vähän, että mitkä niitä yllälyöntejä aiheuttaa.
3. JANNE: Niinpä.
4. TYÖNTEKIJÄ4: On jotkut ne tetyt bentsomäärät ((bentsodiatsepiinimäärät)), tai mitä ne onkaan.
5. JANNE: No se, sitten kun ottaa liikaa ja sitten väärä seura, se on siinä. Sen takia mä koitan pitää ne hyvinkin matalalla, mutta välillä menee vaan yli. Ja sitten kun toi metku ((korvaushoitolääke Metadon)) ja toi lyyti ((Lyrica)), ne pamahtaa samaan aikaan,

se on vähän huono. Sitä mä oon yrittäny ((korvaushoidossa)) puhua, että saisko mitenkään ne kotona ja ottaa niitä sillon tarpeen mukaan, niinku muutkin lääkkeet. Minkä takia ne pitää olla tänne haudattu ja tehty tämmönen juttu, omista asioistahan tässä on kyse.

6. TYÖNTEKIJÄ4: Se on tietysti, kun sitä on niin, sitten taas väärinkäytetty noin niinku yleisesti. Mutta miten sulla nytten kun sä olit nyt juhannuksen aikaan, niin olikse se helppo, otiksä sillon ne vähän niinku...
7. JANNE: Otin, tasan 20 tuntia toisesta, 800 ((milligrammaa)) illalla ja mä otin aamulla sen heti, kun mä heräsin, ja mä otin metkun taas sitten niinku, pari tuntia siitä ku mä heräsin.
8. TYÖNTEKIJÄ4: Tuliks sit erilainen olo?
9. JANNE: Joo, se ei ollu semmonen ku nytten, että...
10. TYÖNTEKIJÄ4: Ooksä puhunu siitä ((korvaushoidon työntekijöille))?
11. JANNE: Mutta kun mä en tiedä, miten mä siitä puhuisin, en mä nyt tuolla ((korvaushoidossa)) ala käymään kaks kertaa päivässä.
12. TYÖNTEKIJÄ4: Ei tietenkään, mut et sais sitten jotenkin...

Oheisessa keskustelussa päihteiden käyttöön liittyvänä haittana nähdään vaikeus hallita korvaushoidon reseptilääkkeiden ja muiden aineiden sekakäyttöä. Otteessa painottuu terveysneuvonnalle ominainen tavoite vähentää tai hallita päihdyttävien aineiden käyttöä. Työntekijän voi kuitenkin tulkita pyrkivän kokonaisvaltaiseen elämänlaadun parantamiseen ehkäisemällä sekakäytöstä seuraavia sosiaalisia haittoja, jotka vaikuttavat myös asumiseen. Keskustelussa näkyy haittojen vähentämiselle tyypillinen realistinen suhtautuminen päihteiden käyttöön: tuomitsemisen sijaan työntekijä tiedostaa käytön realiteetit ja pohtii, miten käytön turvallisuutta voitaisiin edistää. Tämä konkretisoituu sanallisesti päihteiden käytön hallintaa koskevin ohjeina: työntekijä kannustaa Jannea välttämään ”ylilyöntejä” aiheuttavia lääkkeitä (vuorot 2 ja 4) ja kartoittaa, millaiset annokset tuottaisivat Jannelle tavoitellun olotilan (vuorot 6–9).

Haittoja vähentävä lähestymistapa realisoituu keskustelussa lisäksi siten, että työntekijä kuuntelee Jannen kokemuksia palvelujärjestelmään kohdistuvasta epäluottamuksesta ja turhautumisesta ja keskustelee niistä hänen kanssaan (vuorot 4–12). Tämä ilmentää Jannen luottamusta työntekijää kohtaan. Työntekijä avaa Jannelle taustasyitä, jotka mahdollisesti selittävät korvaushoidon työntekijöiden toimintaa (vuoro 6), ja rohkaisee ottamaan korvaushoidossa puheeksi asioita, joiden Janne kokee tuottavan arjessaan haittaa (vuorot 10 ja 12). Toisin sanoen työntekijä muistuttaa Jannea oikeudestaan neuvotella omaan elämäänsä vaikuttavista päätöksistä. Työntekijä ei toisaalta lähde aktiivisesti tarjoamaan sitä, että hän olisi yhteydessä korvaushoidon työntekijöihin, vaan kannustaa Jannea toimimaan itse. Kyse voi olla tietoisesta valinnasta olla puuttumatta lääkehoitoon, mutta myös haittojen vähentämislle ominaisesta luottamuksen osoittamisesta Jannea kohtaan. Näin hänen voi tulkita pyrkivän edistämään Jannen kykyä ja mahdollisuuksia autonomiseen toimintaan.

Terveys

Tämä aihepiiri pitää sisällään keskusteluja huumeiden käyttöön kytkeytyvistä psyykkisistä ja somaattisista sairauksista, kuten masennuksesta, ahdistuneisuudesta ja itsetuhoisuudesta sekä huumeiden pistokäyttöön liittyvistä fyysisistä oireista. Seuraava keskustelu on samalta kotikäynniltä kuin aiempi Mirkan elämäntilannetta koskeva aineisto-ote. Työntekijä istuu olohuoneen sohvalla Mirkan valmistautuessa työpäiväänsä ja tiedustelee tämän kuulumisia. Mirka kertoo huumeiden käytön pysyneen enää satunnaisessa Subutexin käytössä, jolloin työntekijä herättää keskustelun C-hepatiitin hoidosta:

1. TYÖNTEKIJÄ4: Mutta sitten sen ((C-)) hepatiittihomman kanssa ois hyvä edetä kanssa.
2. MIRKA: Joo niin on, mun pitäis käydä, mä varasin, soitin ja sanoin että lähettäkää lähete, niin pitäis käydä.
3. TYÖNTEKIJÄ4: Koska sitten jos kävis siellä seulassa, niin se ois mahdollista päästä sitten ((C-hepatiitti)) hoitoonkin.
4. MIRKA: Niin niin. Ja kattoo kans se maksa.

5. TYÖNTEKIJÄ4: Niin se ois hyvä tsekata se maksa ihan oikeesti. Kun mä ajattelin et sekin, kun sulla on noita iho-ongelmia, niin tavallaan sehän tietysti voi, ja maksa-arvot on välillä ihan huikeet, niin tota...

Huumeiden käyttöön liittyviksi haitoiksi määrittävät huumeiden pistokäytöstä koituneet terveysongelmat, kuten C-hepatiitti, korkeat maksa-arvot ja iho-ongelmat. Keskustelussa korostuvat monet haittoja vähentävän lähestymistavan piirteet: terveysneuvonnallinen, pragmaattinen, ei-moralisoiva ja pedagoginen ote (ks. Tammi 2007). Työntekijän orientaatio perustuu ymmärrykseen huumeiden pistokäytön hengenvaarallisista riskeistä ja seurauksista arjelle nyt ja tulevaisuudessa. Tämä konkretisoituu hänen tarjotessaan informaatiota C-hepatiittihoitoon pääsystä (vuoro 1) ja sen edellytyksistä, huumeesta (vuoro 3). Pragmaattisuus ja huoli tilanteesta todentuvat työntekijän kannustaessa Mirkaa aktiivisesti konkreettisiin toimenpiteisiin, huumeeseen ja verikokeisiin, jotta tämä saa tietoa maksa-arvoistaan ja terveyteen liittyvien haittojen syy-seuraussuhteista (vuorot 3 ja 5). Mirka myötäilee aktivoivaa puhetta ja kertoo myös itse tarpeistaan selvittää terveyshaittoja. Tästä voi tulkita, että osapuolet saavuttavat jaetun näkemyksen siitä, mikä on oikeanlainen tapa lähteä ratkaisemaan ongelmaa (vuorot 2 ja 4). Mirkan ja työntekijän keskustelu kuvastaa asumisen tuen kokonaisvaltaisuutta: kun tuki kattaa laajasti terveyden ja hyvinvoinnin, tietoa ja tukea ei tarvitse hakea monesta eri palvelusta ja voimavaroja säästyy asumisesta ja muusta arjesta huolehtimiseen.

Muu palvelujärjestelmä

Kotikäynneillä neuvoteltiin asiakkaiden tarpeesta etuuksiin ja sosiaali- ja terveystalouteen (Kela, sosiaalityö, terveydenhuolto, muut päihdepalvelut). Tähän aihealueeseen liittyvät haitat koskivat esimerkiksi tiedon puutetta etuuksista sekä vaikeutta päästä palveluihin tai pysyä niiden asiakkuudessa. Seuraava aineisto-ote on Jounin kotikäynniltä, jolla työntekijät asentavat hänen kanssaan verhoiskoa alkoviin. Jounin tuttava Siru ottaa puheeksi Jounin

tarpeen saada kuntosalikortti ja hakea siitä varten Kelan etuutta. Työntekijät jakavat näkemyksen:

1. TYÖNTEKIJÄ4: Niin ja sais käydä sitten ((kuntosalilla)) omana aikanaan, vaikka tuollakin ((Jounin mahdollisessa tulevassa korvaushoitopalvelussa)) käydään ((kuntosalilla)) se kerran viikossa, niin sais ihan omana aikanaan käydä sitten.
2. TYÖNTEKIJÄ3: Ja eiks harrasterahaa ((täydentävää toimeentulotukea)) myönnetä se sataviiskymppiä vai mitä se on vuodessa?
3. TYÖNTEKIJÄ4: Kuka sulla oli sosiaalityöntekijänä?
4. JOUNI: Mulla? On. Tai siis muutama eri mun mielestä...
5. TYÖNTEKIJÄ4: Kun mä aattelin, että onks sulla jotain nimettyä et voitais vähän...
6. JOUNI: No nyt on ainakin semmonen yks hoitanu viimeks mun asioita, mulla on nimi jossain paperilla.
7. SIRU: Mikä sen nimi on, onko se näissä lapuissa?
8. TYÖNTEKIJÄ4: Sitä vois meinaan vähän kysellä ja puoltaa, ikään kuin puhua sen puolesta.

Jounin tilannetta koskeva aineisto-ote kertoo haittoja vähentävän lähestymistavan tavoitteista, merkityksestä ja integroitumisesta palvelujärjestelmään. Pyrkimys edistää ihmisten pääsyä sosiaaliturvan piiriin on ollut sen keskeinen tavoite käytön fyysisten haittojen vähentämisen, kuten terveysneuvontatyön, rinnalla (Perälä 2012). Lähestymistavassa on siis kyse myös sosiaalisten riskien ehkäisemisestä – Jounin tapauksessa halutaan ehkäistä taloudellisen niukkuuden ja harrastuksen puutteesta aiheutuvaa osattomuutta. Jounin arkeen kohdistuvat haitat ovat seurausta sosiaalipalveluita koskevasta epäselvyydestä. Työntekijät etsivät pulmaan pragmaattisesti käytännön ratkaisua. He pohtivat, millaisia etuuksia kuntosalikorttiin voi saada (vuoro 2), ja tiedustelevat, kuka on Jounin etuushakemuksen vastaanottava sosiaalityöntekijä (vuorot 3 ja 5). Työntekijät eivät jätä Jounia epätietoisuuden kanssa yksin, vaan selvittävät tilannetta yhdessä. Haittoja vähennetään käytännössä ottamalla yhteyttä sosiaali- ja terveystalouteihin. Aktiivinen ote Jounin tilanteen edistämässä ja kuntosalikortin tarpeen ”puoltamisessa” sosiaalityön-

tekijälle kertoo siitä, että asiakkaalta puuttuu status, kun taas työntekijällä on paitsi status, myös valtaa palvelujärjestelmässä (vuoro 8). Hallinnollisen päätösvallan sijaan kyse on sanallisista neuvottelukeinoista yhteistyötahojen kanssa.

Rikokset ja tuomiot

Rikosten ja tuomioiden aihepiiri tuli esiin muutamissa aineiston keskusteluissa, kun puhuttiin tulossa tai käynnissä olevista tuomioista sekä menneistä tuomioista ja rikoksista. Seuraava aineisto-ote on samalta automatkalta kuin aiempi keskustelu, jossa puhutaan Jannen huumeiden käyttöön liittyvistä riskeistä. Aineisto-otteessa työntekijä ja Janne käsittelevät tilannetta, jossa Janne varasti juuston kaupasta merkittävästi päihtyneenä:

1. TYÖNTEKIJÄ4: Niin se on se kauppajuttu.
2. JANNE: Kalliikshan se tuli, ylipäätään toi tuli kyllä maksaa, 1072 euroo ja viis päivää vankeutta.
3. TYÖNTEKIJÄ4: Onneks sä sait sen (-).
4. JANNE: Ja mä olin, ei vitsi mä olin niinku ostanu ja korvannu ja maksanu sen jo niinku kauppiaille itelleen, mut eihän noi uskonu tuolla oikeudessa yhtään mitään.
5. TYÖNTEKIJÄ4: Niin sä ostit, kato ku mä olin sun mukana meinaan siellä. Sitten myöhemmin sä maksoit sitten joo, mutta ei kai siitä korvausvaatimusta edelleenkään oo?
6. JANNE: No kyllä oli.
7. TYÖNTEKIJÄ4: Oliko? No kun se sano se-
8. JANNE: Niinhän mä, mä sanoin niille mutta kun ei se näille oo, eikä se oo niitten tehtävä.
9. TYÖNTEKIJÄ4: No pitäiskö se sitten kysyä vielä siltä kauppiaalta, kun mä olin siellä mukana, kun se sano et hän peruu sen korvausvaatimuksen.
10. JANNE: Mutta se ei oo näkyny noilla tai jotain.
11. TYÖNTEKIJÄ4: Kun se sano et hän menee ja soittaa poliisille.

12. JANNE: Mutta mulla on siellä, itse asiassa postissa ne laskut ja mun pitäis mennä sopii niitten kanssa, suoraan sen kauppiaan kanssa niitten laskujen kanssa. Niin se varmaan sitten sanoo, että tehdään näin.

Jannen arkeen vaikuttavina haittoina näyttäytyvät hiljattain langetettu rikostuomio ja siihen liittyvät epäselvyydet. Haittoja vähentävän lähestymistavan pyrkimyksenä näyttäytyy tavoite vähentää epäoikeudenmukaiseksi arvioidusta tuomiosta aiheutuvaa sosiaalista ja taloudellista haittaa: näin edistetään Jannen oikeuksien toteutumista. Työntekijän puheessa haittoja vähentävä lähestymistapa näyttäytyy pragmaattisuutena, rikoksen seurauksiin liittyvien epäselvyyksien jäsentämisenä ja ratkaisemisenä. Tämä tapahtuu kysymällä Jannelta mahdollisista korvausvaatimuksista (vuorot 5 ja 7) ja ehdottamalla yhteydenottoa rikoksen kohteena olleeseen kauppaan; tavoitteena on varmistaa, että tilanteessa toimitaan aiemmin sovitun käytännön mukaisesti (vuoro 9). Työntekijä ilmaisee olleensa selvittämässä rikoksen seurauksia heti tapahtuman jälkeen ja vahvistaa näin näkemystään siitä, että hän odotti niiden olevan erilaiset (vuorot 5 ja 9). Toimintatavat viittaavat haittojen vähentämisen periaatteiden noudattamiseen, sillä keskustelussa Jannea tai hänen toimintaansa ei tuomita. Työntekijä ei ota tehtyyn rikokseen kantaa tai moralisoi tekoa, vaan keskittyy ongelmien ratkaisemiseen.

Työllisyystilanne

Harvinaisin aihepiiri aineistossamme oli työllisyystilanne, johon liittyvät keskustelut koskivat työttömyyttä ja sitä koskevia etuuksia, tavoitteita päästä kuntouttavaan työtoimintaan tai saada työpaikka sekä kokemuksia aiemmissa töissä tai nykyisessä työtoiminnassa. Aineisto-ote on kotikäynniltä, jossa pohditaan Jounin mahdollisuuksia työllistyä sen jälkeen, kun hän ei enää tavoitteensa mukaisesti käyttäisi huumeita ja kun kuntouttava korvaushoito olisi alkanut. Työntekijä kartoittaa Jounin tulevia työllistymisvaihtoehtoja:

1. TYÖNTEKIJÄ3: Oliko sulla niin et sä et halua mihinkään ((yhdistyksen X)) hommiin, niillä on ainakin niitä elektroniikkapajoja?

2. JOUNI: No mä en oikein tiedä, joo, kyl mä. Yks ketä on siellä ((yhdistyksen X)) rakennustyömaallakin, niin mä kyselin siltä, niin se sano, et kyl siellä hommia tehdään ihan eikä siellä nyt pahemmin mitään ((huumeita)) käytetäkään, ainakin sen juttujen perusteella. Et kyl mä sitäkin oon miettiny, et ei sekään nyt välttämättä oo mikään huono.
3. TYÖNTEKIJÄ3: Niin, mut kartotetaan nyt kaikki noi paikat niin...
4. JOUNI: Mulla tuli itse asiassa työkkäristä ((TE-palveluista)), mikäköhän se oli, täytyy kattoo, niin se ois ollu vaan, ettei ne vaan nyt mitään työpaikkaa ois tarjonnu mulle.
5. TYÖNTEKIJÄ3: Lue nyt tarkkaan, nyt on ollu hirvee aalto, että ihmisiltä on pistetty poikki noi rahat kun... ((pällekkäistä puhetta))

Tässä keskustelussa Jounin arkea varjostavana hähtana todentuu työttömyys. Haittoja vähentävän lähestymistavan pragmaattiseksi pyrkimykseksi asettuu Jounin ohjaaminen tarvittavien työllisyyspalveluiden ja -etuuksien piiriin, jotta konkreettinen ratkaisu työttömyyteen löytyisi. Työntekijät edistävät tavoitetta ensinnäkin kartoittamalla Jounille mieluisia työllistymisvaihtoehtoja. Arviota sopivasta työpaikasta ei tehdä Jounin puolesta (vuoro 1), vaan hänelle tarjotaan valinnanvaraa (vuoro 3), vaikka hän tyytyisi kuulemansa palautteen perusteella ensimmäiseen vaihtoehtoon (vuoro 2). Keskustelu Jounin työttömyydestä perustuu haittojen vähentämisen keskeisiin periaatteisiin: Jounin itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta kunnioitetaan. Toiseksi työntekijät tarttuvat Jounin epävarmuuteen ”työkkäristä” saadusta yhteydenotosta käytännön neuvolla, eli he kannustavat häntä selvittämään huolella yhteydenoton sisällön. Neuvon taustalla on pelko työttömyysetuuksien katkeamisesta, mikäli Jouni ei huomaa reagoida tarjottuun työpaikkaan (vuorot 4–5). Tällä on merkitystä myös asumiseen, sillä työllistyminen vaikuttaisi positiivisesti Jounin taloudelliseen tilanteeseen, jolloin myös asumisen kuluista huolehtiminen helpottuisi.

Johtopäätökset

Tässä luvussa tarkastelimme Asunto ensin -malliin perustuvia asumisen tuen kotikäyntien kohtaamia ja erityisesti niissä sovellettua huumeiden käyttöön liittyviä haittoja vähentävää lähestymistapaa. Tutkimme, millaisista huumeita käyttävien asiakkaiden arjessa ilmenevistä haitoista kotikäynneillä keskustellaan ja miten niitä pyritään kohtaamisissa vähentämään. Ensimmäistä tutkimuskysymystä koskevat tulokset on esitetty tiivistetysti taulukossa 1.

Taulukko 1. Yhteenveto asiakkaan asumisessa ja arjessa todentuvista haitoista ja riskeistä

Kodin käytännön asiat	<ul style="list-style-type: none"> • kiinnittymättömyys kotiin • vaikeus huolehtia kodista • asunnon puute tai sen menettämisen riski
Sosiaaliset suhteet	<ul style="list-style-type: none"> • kodin ei-toivotut vierailijat (yksityisyyden rajojen rikkominen) • toivottujen vierailijoiden puute (katkenneet suhteet)
Taloudellinen tilanne	<ul style="list-style-type: none"> • vähävaraisuus, huumeiden luoma ”kaaos” rahatilanteeseen • epäselvyydet etuuksissa • vuokranmaksun vaikeus
Osallisuuden kokemus	<ul style="list-style-type: none"> • arvottomuuden/osattomuuden kokemus • harrastusten/sosiaalisten kontaktien puute • huumeita käyttäviin ihmisiin kohdistuva stigma
Pähteiden käyttö	<ul style="list-style-type: none"> • vaikeus hallita sekakäyttöä (käytetyt aineet, annokset) • ylilyönneistä johtuva kaoottisuus asumisessa/arjessa
Terveys	<ul style="list-style-type: none"> • traumakokemukset • psyykinen ja/tai somaattinen sairastuminen (mm. C-hepatiitti)
Muu palvelujärjestelmä	<ul style="list-style-type: none"> • vaikeus päästä palveluihin • vaikeus saada yksilöllistä tukea tai pysyä palveluissa • tiedon puute oikeuksista tukeen
Rikokset ja tuomiot	<ul style="list-style-type: none"> • rikollisen toiminnan taloudelliset jasosiaaliset seuraukset arkeen (esim. sakko- ja vankeustuomiot)
Työllisyystilanne	<ul style="list-style-type: none"> • työllistymisen vaikeus • epämieluisat kokemukset työelämässä • riski työttömyysetuuksien katkeamisesta.

Tulkitsemamme haitat sekä haittoja vähentävän lähestymistavan periaatteet ja käytännöt todentuivat asumisen tuen kohtaamisissa tilannekohtaisesti. Keskeinen havaintomme on, että kotikäynneillä paneuduttiin jo ilmenneiden haittojen lisäksi myös niille altistaviin riskeihin. Esimerkiksi asunnottomuut-

ta ennaltaehkäistiin sillä, että asiakkaille luotiin hyvän ja turvallisen asumisen edellytyksiä sanallisessa keskustelussa ja konkreettisessa toiminnassa (ks. myös Ranta & Juhila 2020). Haittojen vähentämisessä ei siis ollut kyse ainoastaan akuuttien kriisien selvittämisestä, vaan myös tuesta, jolla tarjottiin parempaa elämänlaatua ja tulevaisuuden toivoa päihteistä riippuvaisille ihmisille (ks. myös Ekqvist 2021). Orientaatio ei kuitenkaan velvoittanut asiakkaita sitoutumaan tietynlaisiin tulevaisuuden tavoitteisiin, vaan suhdetta tulevaisuuteen rakennettiin olemalla heille läsnä ”tässä ja nyt” ja käymällä yhdessä lävitse sillä hetkellä sopivia ja tarjolla olevia vaihtoehtoja.

Taulukossa 2 todennamme, kuinka haittojen vähentäminen näyttäytyi asumisen tuen vuorovaikutuksessa pragmaattisena, empaattisena ja ei-moralisoivana lähestymistapana. Haittojen vähentäminen perustui asiakkaan toiveiden ja ihmisarvon kunnioittamiseen (ks. Collins ym. 2012; Young & Manton 2017; Andvig ym. 2018), minkä lisäksi lähestymistavan ytimessä oleva luottamus läpäisi aineiston keskusteluja (ks. Andvig ym. 2018). Konkreettisesti tämä todentui esimerkiksi silloin, kun monissa muissa yhteyksissä kiellettyinä tai arkaluonteisina nähtävistä aiheista ja haavoittavuuden kokemuksista voitiin keskustella rehellisesti ja avoimesti, eikä oman arjen todellisia tapahtumia tarvinnut salata (ks. Väyrynen 2007; Perälä 2009). Kohtaamisissa oli esimerkiksi yleistä keskustella huumeiden käytön lisäksi asiakkaiden vaikeista traumakokemuksista ja rikollisen toiminnan aiheuttamista tuomioista.

Kotikäyntien tarkastelu osoitti, että asiakkaiden arjessa ilmenevät haitat voivat olla lähtöisin huumeiden käytön lisäksi monista muista tekijöistä kuin asiakkaan omasta toiminnasta. Keskustelut koskivat usein asiakkaiden kokemuksia palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnan jäsenenä. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että haittoja vähentävä lähestymistapa kytkeytyy ”tässä ja nyt”-kohtaamisissa asiakkaan ja työntekijän välisen luottamus- ja vuorovaikutussuhteen lisäksi arkeen vaikuttaviin laajempiin suhteisiin (Ranta 2020b). Näissä suhteissa haitat todentuivat esimerkiksi silloin, kun asiakkaat kokivat tulleensa leimatuiksi henkilökohtaisissa ihmissuhteissa tai palvelujärjestelmässä (esim. Kuussaari 2006, 214–216; Virokannas 2017). Tämänkaltaisten kokemusten käsittely aineistomme kotikäynneillä on luontevaa, sillä haittoja vähentävä lähestymistapa on vaikuttanut keskeisesti siihen, että huumeita

Taulukko 2. Yhteenveto haittoja vähentävän lähestymistavan todentumisesta työntekijöiden vuorovaikutuksellisessa toiminnassa

Pragmaattisuus	Empaattisuus	Ei-moralisoivuus
<ul style="list-style-type: none"> • kodin siivous ja pienremontti • yhteydenpito palveluihin • ohjaus ja käytännön ratkaisut pulmatilanteissa (mm. palvelut, kodin ylläpito, etuudet, työttömyys, tuomiot) • asiakkaan toiveiden ja kodin kunnioittaminen sekä valinnanmahdollisuuksien edistäminen • asiakkaan ymmärryksen lisääminen oikeuksistaan ja rajoistaan, oikeuksien toteutumisen edistäminen • arkea tukevien sosiaalisten kontaktien luominen • tiedon jakaminen ja konkreettiseen toimintaan kannustaminen akuuttien sairauksien hoidossa. 	<ul style="list-style-type: none"> • asiakkaan toiminnan ymmärtäminen ja hänen puolelleen liittoutuminen vaikeissa tilanteissa • asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen • toivon luominen ja ylläpitäminen • positiivinen palaute • asiakkaan itsetunnon vahvistaminen • turhautumisen ja häpeän tunteiden käsittely • huolen ilmaiseminen • rehellisyyteen kannustaminen. 	<ul style="list-style-type: none"> • realistinen suhtautuminen huumeiden käyttöön • tarvittaessa ohjaus huumeiden käytön hallintaan, esim. sekakäytön ylilyöntien välttämiseen • ei-kantaaottava suhtautuminen kaoottisiin elämän-tapahtumiin • luottamuksen ja avoimen ilmapiirin osoittaminen • yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä koetun huonon kohtelun tuomitseminen • tasavertaisuuteen pyrkivä kohtaaminen.

käyttävien ihmisten perusoikeuksista on ylipäätään virinnyt yhteiskunnallista keskustelua (ks. Tammi 2007).

Sekä Asunto ensin -mallin että haittoja vähentävän lähestymistavan taustalla on tavoite vahvistaa asiakkaiden kokemusta hyväksytyksi tulemisesta omana itsenään sekä parantaa heidän osallisuuttaan, yhteiskunnallista asemaansa ja äänensä kuulumista institutionaalisessa vuorovaikutuksessa (ks. Auvinen ym. 2021). Huumeista riippuvaisten riski jäädä vaille tämänkaltaista tukea ja huolenpitoa on suuri (esim. Virokannas 2017), minkä vuoksi haittoja vähentävällä toiminnalla on suuri merkitys siinä, että heidän perusoikeutensa toteutuisivat. Konkreettisen tukityön rinnalla kotikäynneillä edistettiin kaikille kuuluvia kansalaisoikeuksia perustuslain (731/1999) mukaisesti: jokaisen oikeutta omaan asuntoon, kotirauhaan, yksityisyyteen, perustoimeen-

tuloon, tarvitsemiinsa sosiaali- ja terveystalvueluihin sekä terveyttä edistävään tietoon. Asumisen tukeen liittyvissä kohtaamisissa huomioitiin lisäksi asiakkaiden inhimillisten ja yksilöllisten elämäntilanteiden haavoittuvuus: työntekijät korostivat asiakkaan oikeutta omiin, yksityisiin rajoihinsa ja juuri hänelle itsellensä merkitykselliseen arkeen.

Asiakkaiden elämäntilanteissa todentuvat haitat liittyvät hyvin laajasti arkeen, mutta ne vaikuttavat usein olennaisesti toimintakykyyn ja sen myötä myös asumiseen. Aineistomme kohtaamisissa toistuikin haittoja vähentävälle lähestymistavalle ominainen tehtävä ohjata asiakkaita asumisen tuen lisäksi muihin tarvittaviin sosiaali- ja terveystalvueluihin (ks. Young & Manion 2017). Työntekijät informoivat asiakkaita tarjolla olevista ja tarpeenmukaisista palveluista, mutta olennaiseen valoon nousi myös konkreettinen yhteydenpito palvelujärjestelmään: näin edistettiin asiakkaiden sosiaalisia oikeuksia ja palveluiden saavutettavuutta (ks. Poikonen & Kekoni 2019).

Palveluihin liittyvien epäselvyyksien yleisyys herättää kysymään, kuinka suuri riski asiakkailla olisi jäädä vaille tarvitsemiaan palveluita, jos asumisen tuki ei olisi näin kiinnipitävää ja sisältäisi näin laajaa huolenpitoa. Asunto ensin -mallin tulkitseminen vain asumisen tukemiseksi ei siis useinkaan riitä, sillä yksinomaan asumiseen keskittyminen ei välttämättä turvaa pysyvää ja turvallista asumista monimutkaisissa ja haavoittavissa elämäntilanteissa. Tutkimuksemme vahvistaakin näkemystä siitä, että haittojen vähentäminen tarjoaa huumeista riippuvaisten asumisen tukemiseen kokonaisvaltaisen, eettisen sekä tilannekohtaisesti mukautuvan ja yksilöllisesti joustavan lähestymistavan (ks. Collins ym. 2012; Andvig ym. 2018).

Koti luo monenlaisia mahdollisuuksia haittoja vähentävän lähestymistavan soveltamiselle. Asiakkaan kodissa toimiminen vahvistaa huumeista riippuvaisten ihmisten toimijuutta institutionaalisissa konteksteissa (Ranta 2020b). Koti on usein luontevaksi ja luottamukselliseksi koettu kohtaamispaikka, jossa voidaan puhua arkaluonteisista ja henkilökohtaisista asioista. Haittoja vähentävän lähestymistavan vieminen kotiin laajentaakin mahdollisuuksia huumeita käyttävien ihmisten yksilölliseen asumisen tukemiseen: asiakkaan tarpeisiin vastaaminen joustavasti helpottuu, kun huumeiden käyttöön ja asumiseen liittyviä haittoja voidaan vähentää mahdollisimman lähellä hänen arkeaan (ks. Andvig ym. 2018). Kodissa toimiminen rikastaa

yhtäältä näkemystä siitä, millaisia haittoja asiakkaan arjessa konkreettisesti ilmenee ja miten ne vaikuttavat asumiseen. Näin myös akuutteihin tarpeisiin on mahdollista reagoida nopeasti. Toisaalta lähimpänä asiakkaan arkea toimiminen tuo muiden palveluiden tehtäviä herkästi asumisen tuen työntekijöille (Perälä & Jurvansuu 2016). Riskinä on tuolloin, ettei asiakkaan kaikkia perusoikeuksia voida turvata, jos koko arjen tukeminen jää yksin asumisen tuen vastuulle. Palveluiden välinen monialainen yhteistyö onkin tärkeää, jotta huumeita käyttävien ihmisten perusoikeudet toteutuisivat ja heidän tarpeisiinsa voitaisiin vastata kokonaisvaltaisesti (ks. Young & Manion 2017).

Kotiin liittyy myös jännitteitä haittojen vähentämisen näkökulmasta. Ensinnäkin toiminnassa on tärkeä noudattaa lähestymistavalle keskeistä anonyymiyden periaatetta. Vaikka asiakkaan kotiosoite tulee työntekijöiden tietoon, esimerkiksi kirjaukset kotikäynneistä on olennaista tehdä nimettömästi, jotta asiakas ei tule leimatuksi sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmiin laittomien päihteiden käyttäjänä. Toiseksi asiakkaan yksityiseen kotiin pääsy edellyttää vahvaa luottamusta työntekijöitä kohtaan, minkä vuoksi he voivat hyötyä mahdollisuudesta tutustua työntekijöihin rauhassa esimerkiksi organisaation tiloissa, ennen kuin tuki viedään kotiin. Voi myös kysyä, että vaikka luottamuksellinen ilmapiiri olisikin asumisen tuessa saavutettu, uskaltavatko asiakkaat aina kertoa huumeisiin ja kotiin liittyvistä tapahtumista edes luotettavaksi kokemilleen työntekijöille, jos niihin liittyy pelko asunnon menettämisestä. Rehellisyyteen ja avoimuuteen kannustaminen onkin olennainen osa asumisen tuen työtä, jotta mahdolliseen asunnon menettämisen riskiin voisi puuttua ajoissa. Aidon luottamussuhteen rakentaminen, kuten myös asiakkaalle tarjottu kokonaisvaltainen huolenpito, vaativat yleensä paljon aikaa. Mahdollisuus kiireettämiin kohtaamisiin onkin tärkeä huomioida asumisen tuen toiminnan rakenteissa.

Kolmanneksi tutkimuksemme nostaa esiin kriittisen kysymyksen siitä, että vaikka haittoja vähentävä lähestymistapa tarjoaa tärkeitä ja toimivia keinoja huumeista riippuvaisten ihmisten asumisen tukemiseen, onko se riittävän kannattelevaa kaikissa elämäntilanteissa. Intensiivisemmälle tuelle on tarvetta esimerkiksi silloin, jos asiakas haluaa ja tarvitsee laitoshoidon päihderiippuvuudesta kuntoutumiseen tai heikentyneen psyykkisen voiminnan vuoksi. Johtopäätöksemme onkin, ettei haittoja vähentävään lähestymis-

tapaan perustuva asumisen tuki saa olla kaikissa tilanteissa ainoa patenttiratkaisu huumeista riippuvaisten ihmisten tukemiseen. Vastuu asiakkaista ei saisi myöskään jäädä yksin asumisen tuen työntekijöille. Neljänneksi on tärkeä muistaa, että kotiin vietävän, haittoja vähentävän käytännön tuen rinnalle tarvitaan aktiivisesti huumeita käyttävien ihmisten yhteiskunnallisiin suhteisiin vaikuttavaa, heidän osallisuuttaan edistävää haittoja vähentävää politiikkaa.

Suomea on pidetty asunnottomuuden vähentämisen mallimaana, ja Asunto ensin -mallilla onkin saatu asunnottomuuden ratkaisemisessa onnistuneita tuloksia. Silti huumeita käyttävien ihmisten asunnottomuus on kuitenkin yhä usein toistuvaa ja pitkäaikaista. Tämä herättää miettimään, millä tavoin Asunto ensin -malliin kytkeytyvä haittoja vähentävä lähestymistapa ymmärretään huumeita käyttävien asumisen tuen palveluissa valtakunnallisesti ja kuinka laajasti sitä lopulta käytännössä sovelletaan näissä palveluissa. Koska haittoja vähentävää lähestymistapaa ei ole aiemmin tässä kontekstissa määritelty, sen paikalliset soveltamiskäytännöt saattavat vaihdella laajastikin. Olisikin tärkeää, että asumisen tuen työntekijöiden olisi mahdollista sitoutua haittoja vähentävän lähestymistavan periaatteisiin ja käytäntöihin valtakunnallisesti (ks. Andvig ym. 2018). Aidosti haittoja vähentävän lähestymistavan periaatteita noudattavan hyvinvointityön edellytyksenä on, että työntekijöillä on tietoa huumeiden käytön laajoista vaikutuksista huumeista riippuvaisten ihmisten arkeen ja asumiseen. Vähintään yhtä tärkeää on organisaation tuki tämänkaltaisen hyvinvointityön toteuttamisessa. Työntekijöillä tulee olla tilaa ja aikaa tunnistaa vaativaa työtään ohjaavia periaatteita, neuvotella niistä yhdessä sekä jakaa yhteisesti kokemuksiaan.

1 Tutkimus on tehty tutkimushankkeissa *Kodeissa tapahtuvien palvelukohtaamisten maantiede hyvinvointipalvelujen marginaalissa Suomessa ja Ruotsissa* (Suomen Akatemia 2017–2022), *Segregation ja asunnottomuuden vastainen asumissosiaalinen työ haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asumis- ja palvelupoliilla* (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2021–2023) sekä *Nimettömiä kohtaamisia laittomilla poluilla: Etnografinen tutkimus pimeään verkkoon ja kaduille jalkautuvasta huumetyöstä* (Koneen säätiö, 2021–2025). Luvussa analysoitu aineisto on alun perin kerätty Alfred Kordelinin säätiön rahoituksella tekstin ensimmäisen kirjoittajan väitöskirjaan (Ranta 2020b).

Kirjallisuus

- Andvig, Ellen Sofie & Sælør, Knut Tore & Ogundipe, Esther (2018) Harm reduction in a Norwegian housing first project: A qualitative study of the treatment providers' practice. *Advances in Dual Diagnosis* 11 (1), 4–15. DOI: <https://doi.org/10.1108/ADD-08-2017-0015>
- Asunnottomat 2021. *Selvitys 2/2022*. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA. Saatavana: [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2021\(62592\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2021(62592)) Luettu 7.5.2022.
- Asunto ensin (2020) Valinnanvapaus ja vaikutusmahdollisuudet. <https://asuntoensin.fi/tietoa/asunto-ensin/asunto-ensin-periaatteet/valinnanvapaus-ja-vaikutusmahdollisuudet/> Luettu 17.3.2020.
- Auvinen, Petra & Parviainen, Jaana & Lahikainen, Lauri & Palukka, Hannele (2021) Discussion protocol for alleviating epistemic injustice: The case of community rehabilitation interaction and female substance abusers. *Social Sciences* 10 (2), 45. DOI: <https://doi.org/10.3390/socs10020045>
- Blunt, Alison (2005) Cultural geography: Cultural geographies of home. *Progress in Human Geography* 29(4), 505–515. DOI: <https://doi.org/10.1191/0309132505ph564pr>
- Busch-Geertsema, Volker (2013) Housing First Europe: Final report. <http://www.habitat.hu/files/FinalReportHousingFirstEurope.pdf> Luettu 26.3.2020.
- Büscher, Monika & Urry, John (2009) Mobile methods and the empirical. *European Journal of Social Theory* 12 (1), 99–116. DOI: <https://doi.org/10.1177/1368431008099642>
- Collins, Susan E. & Clifasefi, Seema. L. & Dana, Elisabeth A. & Andrasik, Michele P. & Stalh, Natalie & Kirouac, Megan & Welbaum, Callista & King, Margaret & Malone, Daniel K. (2012) Where harm reduction meets Housing First: Exploring alcohol's role in a project-based Housing First setting. *International Journal of Drug Policy* 23 (2), 111–119. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2011.07.010>

- Ekqvist, Eeva (2021) Kuntoutujien hyvinvoinnin ja toivon kokemukset sekä näkemykset tulevaisuudesta laitospäihdekuntoutuksen aikana. Tampereen yliopiston väitöskirjat 363. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1821-5>
- Garfinkel, Harold (1967) *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Granfelt, Riitta (2013) Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä: Kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Granfelt, Riitta (2014) Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 255–274.
- Henwood, Benjamin F. & Padgett, Deborah K. & Tiderington, Emmy (2014) Provider views of harm reduction versus abstinence policies within homeless services for dually diagnosed adults. *The Journal of Behavioral Health Services & Research* 41 (1), 80–89. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11414-013-9318-2>
- Kaakinen, Juha (2013) Asunto ensin ja sitten. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) *Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. A tutkimuksia 39*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 15–24.
- Kettunen, Marko (2013) Asunto ensin -malli Yhdysvalloista ja soveltaminen Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (5), 562–570. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201402101419>
- Kuussaari, Kristiina (2006) *Näkemysten kirjo, sirpaloitunut tieto: Terveystenhuollon, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden käsityksiä huumeiden käyttäjien hoitopalvelujärjestelmästä*. Tutkimuksia 155. Helsinki: Stakes.
- Lydahl, Doris & Holmberg, Suvi & Günther, Kirsi & Ranta, Johanna (2021) Doing data together: Affective relations and mobile ethnography in home visits. *Qualitative Research* 21 (4), 515–530. DOI: <https://doi.org/10.1177/1468794120917913>

- McLeod, Carolyn & Sherwin, Susan (2000) Relational autonomy, self-trust, and health care for patients who are oppressed. Teoksessa Catriona Mackenzie & Natalie Stoljar (toim.) *Relational autonomy: Feminist perspectives on autonomy, agency and the social self*. New York: Oxford University Press, 259–279.
- Nimi ovesa (2007) Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. https://asuntoensin.fi/assets/files/2016/09/nimi_ovessa-raportti.pdf Luettu 8.6.2021.
- Novoa, Andre (2015) Mobile ethnography: Emergence, techniques and its importance to geography. *Human Geographies: Journal of Studies and Research in Human Geography* 9 (1), 97–107. DOI: <http://dx.doi.org/10.5719/hgeo.2015.91.7>
- Padgett, Deborah K. & Stanhope, Victoria & Henwood, Ben F. & Stefancic, Ana (2011) Substance use outcomes among homeless clients with serious mental illness: Comparing Housing First with Treatment First programs. *Community Mental Health Journal* 47 (2), 227–232. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10597-009-9283-7>
- Pauly, Bernadette & Reist, Dan & Belle-Isle, Lynne & Schactman, Chuck (2013) Housing and harm reduction: What is the role of harm reduction in addressing homelessness? *International Journal of Drug Policy* 24 (4), 284–290. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2013.03.008>
- Perustuslaki 731/1999.
- Perälä, Jussi (2011) Miksi lehmät pitää tappaa? Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä. *Tutkimus* 56. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085195>
- Perälä, Riikka (2009) Huumeidenkäyttäjien terveystieteelliset koulutukset liberaalina hallintakäytäntönä: Etnografinen analyysi huumeongelman uusista hallintastrategioista. *Sosiologia* 46 (2), 111–127. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1466906>
- Perälä, Riikka (2012) Haittojen vähentäminen suomalaisessa huumehoidossa: Etnografinen tutkimus huumeongelman yhteiskunnallisesta hallinnasta 2000-luvun Suomessa. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja* 6. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7640-4>

- Perälä, Riikka (2018) Asunto ensin? Asunto vain? Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien asukkaiden palvelutarpeet tuetun asumisen asumisyksikössä. Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry. <https://ehyt.fi/tuote/asunto-ensin-asunto-vain-selvitys/> Luettu 8.6.2022.
- Perälä, Riikka & Jurvansuu, Sari (2016) Poliitikasta käytännöksi: Asunto ensin -politiikan arkea asumisyksiköiden työntekijöiden kertomana. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5), 528–539. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201702141579>
- Pleace, Nicholas & Culhane, Dennis & Granfelt, Riitta & Knutagård, Marcus (2015) *The Finnish homelessness strategy: An international review*. Helsinki: Reports of the Ministry of the Environment 3en. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153258/YMra_3en_2015.pdf Luettu 7.5. 2021.
- Poikonen, Heidi & Kekoni, Taru (2019) Asiakkaan oikeudet ja niihin vaikuttavat tekijät päihdepalveluissa. Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. Tampere: Vastapaino, 49–82.
- Päihdehuollon huumeasiakkaat 2020. Tilastoraportti 2/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022012410036>
- Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2014) Asunto ensin -julkaisujen suuntaukset, pääargumentit ja käytännöllis-poliittiset tavoitteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 185–196. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014082733405>
- Ranta, Johanna (2020a) Reducing harms through interactions: Workers orienting to unpredictable frames in a low-threshold project for people injecting drugs. *International Journal of Drug Policy* 82, 102828. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2020.102828>
- Ranta, Johanna (2020b) Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa: Tutkimus institutionaalisesta vuorovaikutuksesta. Tampereen yliopiston väitöskirjat 279. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1627-3>

- Ranta, Johanna & Juhila, Kirsi (2020) Constructing a sense of home in floating support for people using drugs. *Qualitative Social Work* 19 (4), 685–700. DOI: <https://doi.org/10.1177/1473325019847262>
- Rhodes, Tim & Hedrich, Dagmar (toim.) (2010) Harm reduction: Evidence, impacts and challenges. EMCDDA Monographs. Luxembourg: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- Tammi, Tuukka (2007) Medicalising prohibition: Harm reduction in Finnish and international drug policy. Research reports 161. Helsinki: Stakes. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-33-1179-7>
- Tsemberis, Sam (2010) Housing First: The pathways model to end homelessness for people with mental illness and addiction. Minnesota: Hazelden.
- Tsemberis, Sam & Gulcur, Leyla & Nakae, Maria (2004) Housing First, consumer choice, and harm reduction for homeless individuals with a dual diagnosis. *American Journal of Public Health* 94 (4), 651–656. DOI: <https://doi.org/10.2105/ajph.94.4.651>
- Virokannas, Elina (2017) Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä: Huumeita käyttävien naisten ”standpoint”. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (3), 274–283. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102350239>
- Voutilainen, Paavo (2018) Kontrollista kotiin: Asunto ensin -periaatteen etiikka. Teoksessa Peter Fredriksson (toim.) *Yömajasta omaan asuntoon: Suomalaisen asunnottomuuspolitiikan murros*. Helsinki: Into, 175–193.
- Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-911-1>
- Young, Michael G. & Manion, Kathleen (2017) Harm reduction through housing first: An assessment of the emergency warming centre in Inuvik, Canada. *Harm Reduction Journal* 14, 8.
- Y-säätiö (2020) *Asunnottomuus Suomessa*. <https://ysaatio.fi/asunnottomuus-suomessa>. Luettu 17.3.2020.